ԱԻԵՏԱՓԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի։ Տարեկան գինն է 1 ½, վեց ամսուանը ¾ մէճիտիյէ, կաճխիկ, և հատը 40 փարա։ Բաժանորդագրութեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Տուայթ, խմբագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Մր. Կրին, Կ. պոլիս, Ամէրիգան խան։

ՀԱՏՈՐ 32. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ· ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9· 1877

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ոսկեղէն խօսքեր։ — Քրիստոնէութեան ծագումը։ — Պարսկաստանի մէջ Աւետարան։ — Հիւանդութեանց առաջն առնուլ։ — Գաղիոյ մէջ հիւանդանոցք։ — Դէշ շունչ։ — Արեգական լոյսը։ — Սուրբ գրոց ոճը։ — Նիկոմիդիայէն նամակ մը։ — Երանի թէ այնպէս ապրած ըլլայի ինչպէս հիմա կը փափաքիմ։ — Ո՞վ է ամենէն դիւրահաւանը։ — Գաղաբական լուրեր։ — Եւմտական և առևտրական։

ՈՍԿԵՂԷՆ ԽՕՍՔԵՐ

ՍՈՒՐԲ գիրքը կը պարունակէ ոչ միայն պատուական խոստումներ եւ քաղցր մխիթարութիւններ, այլ եւ կարևոր խրատներ։ Ասոնց ամենուն համար չնայհակալ ըլլալու ենք։

Ամէնքս նեղութիւններ ունեցած ենք մեր կեանքը մէջ։ Գրեթէ ամէն օր բերած է մեզի գժուարին և ծանր բան մը։ Բայց բոլոր այս անցեալ նեղութիւններէն և վիշտերէն ո՛րչափը կրնանք յիշել։ Անցեալ տարուան նեղութեանց ո՛րչափը հիմա յիշուելու արժանի կը համարինք։ Այսօրուան նեղութիւնները մեծ կը թուին, բայց անոնց շատը պիտի մոռցուի ամէն մը։

Երկու պիտուն մարդիկ կը խօսէին իրարու հետ գիտութեանց յառաջադիմութեանը վրայ, եւ մին ըսաւ միւսոյն. «Այո՛, մեծ յառաջադիմութիւն կայ, բայց և այնպէս գիտուն մարդոց գիտութիւնը կը նմանի գիտութեան բեռնակրաց, որ փողոյնները կը պիտեն բայց չեն գիտեր թէ ինչ բաներ կը դարձուին առուներուն մէջ։» Աւդարև մարդիկ շատ բան պիտեն արտաքին երևոյթներու վրայ, բայց շատ քիչ բան պիտեն իրայ բուն էութեանը վրայ։

Ջնախանձինք անոնց որ քան զմեզ երջանիկ և բարեկեցիկ են, քանզի այսպիսիք ալ առանց նեղութեան և անձկութեան չեն։ Մարդու մը հարստութիւնը օրչափ կ'առատանայ, նոյնչափ կ'առատանայ նաեւ անոր հոգերը։ Բարձր առիճանի մարդիկ ծանր պատասխանատուութեան ներքև են, ուստի և անոնց անձկութիւնները այնպէս կը բազմանան, որ այն մարդիկ երբեմն կերակուր անդամ չեն կրնար ուտել, և անոնց սիրտերը ճնշեալ են։ «Գլուխը որ ալբռնկի թագ կը կրէ՝ շատ անհանգիստ է։» Թագաւորը պիտին թէ գահը հաճոյական տեղ մը չէ։

ԲՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԾԱՂՈՒՄԸ

41.

Քրիստոս ապուռաձային վարդապետ էր։

Քրիստոս իրեն համար ըսաւ թէ աշխարհ լուսաւորելու համար յերկնից նուազա ղրկուած աստուածային վարդապետ է։ Պատեցաւ իր հայրենեաց մէջ գրեթէ ամէն քաղաք և գիւղ ժողովուրդը սորվեցնելու (Մատթ. Թ. 35)։ Իր կենաց վերջը պատուիրեց իր աշակերտներուն սորվեցնել բոլոր աղգերը (Մատթ. ԻԸ. 19)։ Ուստի հաւատաւոր գիտնալու համար թէ ով էր Քրիստոս, հարկ է քննել թէ ինչ տեսակ վարդապետ էր և ինչ վարդապետութիւն սորվեցուց։ Ով որ այս նիւթը կը քննէ խնամով և անաչառ՝ կը համոզուի թէ Յիսուս տարբեր էր աշխարհիս ուրիշ վարդապետներէն։

1. Յիսուս պարբեր էր ուրիշ երևելի վարդապետներէն ներկայիս ապրող կամ անցեալ դարերու։

Հին ժամանակին ամենէն երևելի վարդապետները դիրենք վարդապետութեան պատրաստելոյն տարիներով աշխատելով։ Սոկրատ մեզի ամէն քան ղամենայն հին վարդապետաց աւելի քիչ բան սորված է ուրիշներէն։ Սակայն Սոկրատ ևս սերտ հաղորդակցութիւն ունէր իր դարուն հրեշտակաւոր փիլիսոփայից հետ։ Սոկրատայ համար ոտ ալ պէտք է ըսել որ, Սոկրատ հանդերձեալ աշխարհին վերաբերեալ ճշմարտութեանց հասու ըլլալու յատահատելով, այս կեանս պարտականութիւնները և յարաբերութիւնները միայն սորվեցնելու չատացաւ։ Պղատոն ևս, յառաջ քան սկսելը վարդապետել հրապարակաւ, ութ կամ ինը տարի աշակերտեցաւ Սոկրատայ, և իրը տասը տարի օտար երկիրներ պատեցաւ։ Մեգարայի մէջ Եւկղիդեսի դպրոցին այցելութիւն ընելով, յետոյ գնաց Կիւրենէ, Եգիպտոս և Սիկիլիա, և ապա տասը Իտալիոյ Յունական քաղաքներուն մէջ քալ սորվեցաւ Պիւթագորեան փիլիսոփայութիւնը։ Արիստոտել կարճ ժամանակ մը սորվեցաւ փոքրուն Ասիոյ Ատառնէոս քաղաքը, բայց յետոյ գնաց Աթէնք և աշակերտեցաւ Պղատոնի։ Այսպէս աշխարհիս ամենէն երևելի վարդապետք պատրաստեցին զիրենք վարդապետ ըլլալու՝ շատ տարիներ կըրթուելով իրենց ժամանակին ամենէն երևելի ըմաստանոց քով։

Արդ, Յիսուս ինչպէս պատրաստեց զինք աշխարհիս վարդապետն ըլլալու։ Յիսուս Հրեայ էր, և Հրեայք նշանաւոր չէին ուսմամբ, ոչ ալ ունէին աղատամտութիւն սրովհետև կրնային յարմար ըլլալ բոլոր աշխարհ ուսուցանելու. անոնք ընդհակառակն արհամարհոտ և անհնազանդ էին դէպ առ այլ աղգս։ Յիսուս մինչև այն ժամանակը որ սկսաւ հրապարակաւ վարդապետել՝ ապրեցաւ Նազարէթ, և, բայ իւր մանկութեան ժամանակէն, իւր միտքը կենացը մէջ չերևի իր Պաղեստինու սահմաններէն դուրս ելլուն, եթէ Յիսուս ուրիշ երկիրներ գացած ըլլար, անոնց և ոչ մէկուն մէջ կարող պիտի ըլլար սորվիլ այն մանաւանդ վարդապետութիւնները զոր ինք ուսոյց, վասն զի այն բաները չէին ուսուցանուիր ոչ Յունաց, ոչ Հռոմայեց եւ ոչ Եգիպտացւոց մէջ։ Աւաջին տարին որ վարդապետելու սկսաւ՝ դնաց իր ծննդեան քաղաքը, և սկսաւ սորվեցնել ժողովրդանոցին մէջ։ Կը պատմուի թէ ժողովուրդը զարմանալով կ'ըսէր. «Աւիկա ուսկից ունի այս բաները, կամ այս ինչ իմաստութիւն է այսը որուած, որ այսպիսի հրաշքներ կ'ըլլան այսը ձեռքովը։ Աւիկա հիւսը չէ՞, Մարիամին որդին, և Յակոբոսին ու Յովսեսին և Յուդային ու Սիմոնին եղբայրը. ու այսը քոյրերը հոս մեր քովը չէ՞ն. և անոր վրայով կը գայթակղէին» (Մարկ. Զ. 2, 3, Մատթ. ԺԳ. 54—57)։ Յիսուսի դրացիները և ծանօթներն ինչո՞ւ համար կը գայթակղէին անոր վրայ։ Վասն զի անոր մանկութենէն ի վեր զանի ճանչնալով, դիտէին թէ երբէք բան մը սորված չէր։ Հասարակ մարդ կը համարէին զանի իրենց պէս, ուստի և կը զարմանային անոր վարդապետութեանը վրայ։ Եթէ Յիսուս արդարև հիւանդութիւն ըրած չըլլար, անոր դրացիները հիւս չէին կրնար զանի։ Եթէ իր հայրենիքը թողած և ուրիշ երկիրներ գացած ըլլար բան սորվելու, անոր դառնալէն ետքը ծանօթք և բարեկամք զարմանալով պիտի չըսէին. «Ինսո՞ր այսիկա դիրքերը դիտէ, որ սորված չէ» (Յովհ. Է. 15)։ Նազարէթի մէջ պատրաստեց Յիսուս զինք աշխարհի վարդապետ ըլլալու առանց ուրիշ ուսուցչի բայց միայն թերևս այն հասարակ բարեմիութիւններէն զորս Հրեաստանի գիւղերուն մէջ մարդի էր գըտնել։ Զարմանալի պատրաստութիւն։

2. Յիսուս ուրիշ վարդապետներէն տարբեր էր նաև ժողովուրդը սորվեցնելու եղանակին կողմանէ։

ա. Յիսուսի վարդապետութիւնը բուն իսկ անոր մաքէն կը բխէր։ Յիսուս կ'ընդունէր Հին կտակարանին վարդապետութիւնները, բայց մեկնութիւնը զոր կուտար այն վարդապետութեանց և օրէնքներուն՝ դպիրներէն և փարիսեցիներէն տրուած մեկնութեան չէր նմաններ. Յիսուսի միայն յատուկ էր։ Աւրդարև, եթէ փնտռենք հին փիլիսոփայից բոլոր գըտուածոներուն մէջ, կրնանք գտնել բարոյական պատուէրներ նման Յիսուսի պատուէրներուն։ Բայց երբ ոչ քանի մը բարոյական պատուէրները, այլ դիմաւոր հոգևոր ճշմարտութիւնները զոր Յիսուս սորվեցուց՝ կը բաղդատենք բոլոր փիլիսոփայից գրուածներուն հետ, չենք կրնար անոնց մէջ տեղ նմանութիւն մը դանել։ Յիսուս կը խօսէր իրրեւ այնպիսի ոք որ Աստուծմէ եկած էր, և որուն հարկաւոր չէր մարդոցմէ բան սորվիլ։

բ. Քրիստոսի վարդապետութիւնն անկախ էր իր դարէն և ազգէն։ Ուրիշ որ եւ իցէ վարդապետի վրայ իր ժողովրդեան բարոյական և իմացական վիճակին աւելի կամ նուազ աղդեցութիւն ըրած է. բոլոր վարդապետաց մէջ Յիսուս միայն եղաւ որ իր դարուն սխալանաց և ոչ մին ընդունեցաւ։ Յիսուս միայն մերժեց ընդունիլ որևիցէ ազգային նախապաշարում կամ անպաշտութիւն։ Հրեայք շատ ազգային և եկեղեցական նախապաշարումներ ունէին, բայց Յիսուս ազատ էր ասոնց ամենէն, և կը սորվեցնէր թէ որևիցէ ազգի եւ վիճակի մարդիկ իր եղբայրներն էին։ Ութիատան գործուց վարձը ցուցուց որ Յիսուս արդարև արժանի է վարդապետ ըլլալու ոչ իր ազգին միայն, այլ եւ բոլոր ազգաց։ Որովհետև այսպէս է, պարտինք հետեւցնել թէ այն վարդապետութեանց ազբիւրը բարձր էր քան ազգը և դարը յորս ապրեցաւ Յիսուս։

գ. Յիսուս նշանաւոր էր երկու գեղեցկագոյն բաներու կողմանէ որ մեր նոյն վարդապետի վրայ սովորաբար չեն դանուիր, և այն զարմանալի կատարելութեամբ չեն դանուիր. այսինքն թէ Յիսուս ամենաբարձր ճշմարտութիւնները կը սորվեցնէր ամենապարզ կերպով։ Շատ յայտնի է թէ Յիսուս բարձր ճշմարտութիւններ սորվեցուց, վասն զի քաղաքակիրթի աչքարհ 18 դարէ ի վեր կը սորվի զանոնք, և այս ժամերգդ գարուս մէջ դիտուն մարդիկ աւելի դիրքեր գրեցին մեկնելու եւ լուսաւորելու Յիսուսի վարդապետութիւնները քան բոլոր Յայն և Հռոմայեցի փիլիսոփայից գրուածները։ Հարիւրաւոր մեկնութիւններ գրուեցան եւ հրատարակուեցան Աւետարաններուն վրայ, մինչդեռ Պղատոնի կամ Արիստոտելի գործքերուն վրայ հազիւ թէ մէկ մեկնութիւն միայն գրուեցաւ։ Ինչպէս արդի Գերմանացի իմաստուն

մը կ'ըսէ, «Յիսուսի վարդապետութիւնները կենդանի և յաւիտենական խօսք են։» Ամերիկացի անուանի հնդկնակ մը կ'ըսէ. «Յիսուս լուսոյ պէս գեղեցիկ, երկնից պէս վսեմ, Աստուծոյ պէս մաքուր վարդապետութիւն դուրս կը բխէ։ Յիսուս վարդապետութեան կողմանէ ի վեր է քան զամենայն փիլիսոփայս, բանաստեղծս և մարգարէս։» Նաև Յիսուս սորվեցուց այն մեծամեծ ճշմարտութիւնները այնպիսի պարզ կերպով, որ հասարակ ժողովուրդն անդամ կրնար հասկնալ զանոնք։ Ոչ արդի և ոչ նախնի փիլիսոփայք գրեցին հասարակ ժողովրդեան համար. անոնցմէ շատերը կ'արհամարհէին հասարակ ժողովուրդը, և փորձ չունէին զանոնք կրթելու։ Բայց Յիսուս կը սիրէր հասարակ ժողովուրդը, կը սիրէր քարոզել անոնց իր երկնային վարդապետութիւնները, և կը քարոզէր այնպիսի պարզ կերպով, որ ամէն ոք միակ մարդ կրնար հասկնալ անոր խօսքը։ Ով որ կ'ուզէ Յիսուսի լերան քարոզը կամ առակները բազդատել Պղատոնի և Արիստոտելի գրուածներուն հետ՝ պիտի համոզուի թէ այսպէս է։ Լոկ Նազարէթցի մարդու մը որ հիւանդի մէջ մեծցաւ և 33 տարեկան մեռաւ՝ ինչպէս հնար էր այնպիսի մեծամեծ ճշմարտութիւններ այնպիսի պարզութեամբ սորվեցնել, որ քաղաքակիրթ աշխարհ ցարդ կը սորվի զանոնք աւելի մեծ վստահութեամբ քան որևիցէ փիլիսոփայի մը դրութիւնները, և հասարակ մարդիկ անդամ կը հասկնան զանոնք։

Դ. Յիսուս ուրիշ կողմանէ ալ երեւելի էր քան զայլ վարդապետս։ Ուրիշ գիտուն մարդիկ ճշմարտութեան վրայ կը խորհէին, կը խօսէին և կը վիճէին միայն, բայց Յիսուս կը յայտնէր ճշմարտութիւնը վճռողաբար։ Ուրիշները դրութիւններ կը չինէին, վատսերը կը բերէին և հեռուբեմներ կը հանէին, իսկ Յիսուս ոչ դրութիւններ կը սահեցնէր և ոչ ապացոյցներ կու տար իր վարդապետութիւնները հաստատելու։ Յիսուս իրեւ անձ մը որ յերկինքէ եկած էր յայտնել զԱստուած մարդկան՝ պարզապէս հրաժարակեց Աստուծոյ վերաբերեալ ճշմարտութիւններ։ Հին ժամանակին անուանի վարդապետները յաճախ տարակուսի մէջ էին։ Կային չատ բաներ որոց վրայ անկեղծաբար կը խոստովանէին թէ երկբայութեան մէջ էին, և թէ տատադոյն տեղեկութենէ կարօտ էին։ Բայց Յիսուս երբեք ոչ տարակոյս և ոչ վարանք ցուցուց։ Յանդուգն հարցմանց պատասխան չէր տար, բայց միշտ վստահութեամբ կը խօսէր իր վարդապետութիւններուն ճշմարտութեանը վրայ։ Կը խօսէր նաև իշխանաբար։ Այս բաներուն կողմանէ բազմորմին կը տարբերէր Մովսէսէն և ուրիշ մարգարէներէն։ Անոնք կը խօսէին յանուն Աստուծոյ, Յիսուս կը խօսէր յանուն իւր։ Սովոր էր ըսել «Ձշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի» են. «Լսեր էք որ ըսուեցաւ առաջիններուն. . . . , բայց ես ձեզի կ'ըսեմ» (Մատթ. Ե. 18—44)։ Ժողովուրդը կը զարմանար անոր վարդապետութեանը, քանզի կը սորվեցնէր իշխանաբար, և ոչ դպիրներուն պէս (Մատթ. Է. 28, 29)։ Ով որ առանց կողմնասիրութեան կը նկատէ այն արտաքոյ կարգի եղանակը որով Յիսուս կը սորվեցնէր ժողովուրդը՝ պիտի ըսէ ինչ որ ըսին զանի բանեցը զրկուած սպասաւորք, «Երբէք մէկը ասանկ մարդուն պէս խօսած չէ» (Յովհ. Է. 46)։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Պարսկաստան բնակող միսիոնար մը հետեւեալը կը գրէ.

«Տասնուվեց տարի է որ եկած եմ Պարսկաստան։ Երբ կը բաղդատեմ ինչ որ ան առեն տեսայ եւ ինչ որ հիմա կը տեսնեմ Աւետարանին յառաջադիմութեանը կողմանէ, դիտողութեան արժանի չատ բան կը գրաւէ ուշադրութիւնս։

Տասնուվեց տարի առաջ միսիոնարք Աւետարանը կը քարոզէին Նեստորականաց միայն. ուրիշ ազգաց համար բան մը չէին ըներ։ Հիմա մեր աշխատութիւնն ընդարձակ եւ յաջող է նաեւ Հայոց եւ Մահմետականաց մէջ։ Անատն միսիոնարք Ուրմիոյ մէջ միայն կային, հիմա կ'աշխատին նաեւ Դեհրան եւ Դաւրէժ, որ Պարսկաստանի երկու մեծամեծ քաղաքներն են քաղաքականութեան եւ վաճառականութեան կողմանէ։ Այս քաղաքներուն ամէն մէկէն հիմա քարոզիչներ եւ գրավաճառներ կ'երթան երկրին ամէն կողմը կենաց խօսքը քարոզելու։ Այս աշխատաւորաց չնորհիւ Քրիստոնեայ ժողովուրդներ, նոյն իսկ Րուսիոյ սահմաններուն վրայ, կը ղգան Աւետարանին նորոգիչ ազդեցութիւնը։ Դեհրանի մէջ հիմա Աւետարանական եկեղեցի մը կայ որ գլխաւորապէս ի Հայոց կը բաղկանայ, եւ թէ հոն թէ ուրիշ չատ տեղեր կան Հայ ուսանողք որ մեծ յոյս կու տան։ Նաեւ Մահմետականներէն ոչ սակաւք Աւետարան կը կարդան Պարսկաստանի մէջ եւ հրապարակական պաշտամանց անդամ կու գան։

1860ին Նեստորական Աւետարականաց թիւն էր 401. այն ժամանակէն ի վեր իրը 1,000 անձինք աւելցան եկեղեցիներուն։ Անցեալ տարի Աւետարանական եկեղեցիներուն յարող Նեստորականաց թիւն էր 114։ Նեստորականաց դիւղերէն չատերուն մէջ Աստուծոյ չնորհքը մտերս մտանալով սկսած է գործել։

Քանի մը տարի առաջ Նեստորական Քրիստոնէից մէկ ընդհանուր ժողովին գացի, ուր հասարակ գպրոցները գացող ամէն աշակերտ գպրոցական ծախուց համար ամիսը մէկ դահեկան պահանջելու վրայ խօսուեցաւ։ Եղբայրները գժուարաւ հաւանութիւն տուին այս բանին։ Մինչեւ անատն Նեստորականք ձրի ընդունած էին ոչ միայն Աւետարանը, այլ եւ գպրոցներ, դիրքեր եւ դեղեր։ Ուստի վերոյհշեալ խնդիրը մեծ վոխոխութիւն մը թուեցաւ անոնց։ Եւ այնպէս էր։ Ի սկզբան գպրոցներուն մեծ զնաս եղաւ։ Մէկ տարուան մէջ աշակերտաց թիւը 1,500էն դրեթէ 800ի չափ։ Սակայն քիչ ետքը գպրոցներն սկսան նորէն լեցուիլ, նաեւ մեծամասն բարւոքեցան եւ մեծ յարդ ստացան։ Այս տարի երեք բարձր գպրոց բացուեցաւ, որոնց աշակերտներն իրենց ուսելեաց ծախքը կը վճարեն։ Հիմա հինգ եկեղեցիք ոչ միայն գպրոցաց ծախուց մէկ մասը կը վճարեն, հապա նաեւ իրենց հովիւներուն ամսականները։ Ուրիշ եկեղեցիներ իրենց հովիւներուն ամսականին մէկ մասը կը վճարեն։ Ժողովուրդն ալ սորված է ատակ վճարել Սուրբ գրոց եւ ուրիշ գիրքերու եւ լրագրաց համար զոր կը գործածէ։

Դարձեալ, քանի տարի առաջ գժուարին էր գտնել Նեստորական մը որ կարենար կրօնական բաներու վրայ խօսիլ կամ աղօթք ընել իր Մահմետական դրացիներուն առջեւ։ Հիմա կրօնական խօսակցութիւն եւ աղօթք ընել ի ներկայութեան Մահմետականաց գրեթէ ամէն օր կը պատահի։

Միով բանիւ, անցեալ վերստաան ամաց մէջ կատարուած վոխոխութիւնը կը լեցուէ զմեզ չնորհակալութեամբ առ Աստուած, եւ ապագային համար մեծ յոյս կու տայ մեզի։»

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԱՋՆ ԱՌՆՈՒԻ

Մեքենայ գործածողը, երբ չոգենաւոյ կամ չոգեկառաց մեքենային մէջ խանգարում մը կը տեսնէ, իսկոյն չոգին կը դադրեցնէ։ Նոյնպէս երբ մարդ իր մարմնոյն մէկ կողմը ուշադրութիւն դրաւելու բաւական ցաւ կը զգայ, նոյնժամայն դադրեցնելու է կերակուրը։

Ցաւը իրրեւ հաւատարիմ պահապան չուտով կ'իմացնէ վտանգը։ Ամէն ցաւ ջիղերու միջոցաւ կը զգացուի։ Ջիղերն իրենց հեռավոր ծայրերէն կը տանին ուղեղը, եւ այսպէս միտքը կ'իմանայ։ Ցաւը ջղի մը ճնշուելն յառաջ կու գայ. այս ճնշումը կ'ըլլայ երակի մը միջոցաւ, քանզի չկայ ջիղ որոյ մօտ երակ չըլլայ։ Երակը ճկուն ղեկան է. որչափ ընդհատ ըլլայ արեամբ, դարձեալ կրնայ լեցուիլ։ Աւազդութեան առեն երակը չափաւոր կերպով լեցուն է. բայց երբ մարմնոյն մէկ մասը կը ցաւի կամ ձլասի, բնութիւնն իրը թէ այլայլելով աւելի արիւն կը ղրկէ հոն դարմանի համար, եւ այս արիւնը յառաջ կը բերէ բորբոքում։ Աւելի արիւնը կը ձկտէ երակը, եւ այս ձկտումը անհանգիստ կ'ընէ։ Բայց սակայն, եթէ այն աւելի արիւնը մարմնոյն ձլասեալ կողմը չգայ, բժշկութիւն կարելի չէ։

Ցաւը կու գայ նաեւ ուրիշ կերպով։ եթէ մարդ մը չատ կ'ուտէ, կամ որովայնի պնդութիւն ունի, եւ կամ որեւիցէ պատճառաւ արիւնն ապականած է, արիւնը կը խառնայ եւ ըստ սովորութեան ազատ չի հոսեր երակներուն մէջ, ուստի եւ չառնալով կը ձկտեցնէ երակները եւ այնպէս ցաւ կը պատճառէ։

Ապա ցաւին մէկ պատճառը քան զսովորական չափն աւելի արիւնն է որ մարմնոյն ձլասած մէկ կողմը կը ղրկուի։ Ասոր յայտնի դարմանն է նուազեցնել արիւնը հոն ուր է ցաւը, եւ կամ բոլոր մարմնոյն մէջ։ Այսպէս երբ մանանիխ կը դրուի ցաւած տեղւոյ մը մօտ, մանանիխը մկկդի կը վանէ արիւնը եւ այնպէս ցաւը կ'անցնի կամ կը թեթեւնայ։ Երակ հատանել կամ տղրուկ դնել նոյն բանը կ'ընէ. Նաեւ, թէպէտ ոչ այնպէս արագ, մաքրողական դեղ մը չատ անգամ կը մեղմէ ցաւը։ Այսպէս բոլոր մարմնոյն մէջ արեան նուազելովը իւրաքանչիւր անդամ կը հանդչի։ Նաեւ քրտինքը կամ չխումը չատ անգամ կը մեղմացնէ ցաւը, քանզի այս միջոցներով ալ արիւնը մկկդի կը մղուի այն մասէն ուր քան զսովորականն չափն աւելի է։ Բայց եւ այնպէս երբ հիւանդութեան յարձակումը թեթեւ է, ցաւը մեղմելու ապահովագոյն եւ ատուգագոյն միջոցն է արիւնը նուազեցնել ոչ երակ հատանելով կամ տղրուկ կամ մանանիխ դնելով կամ մաքրողական դեղ տալով այլ հիւանդը կերակուրէ հրաժարեցնելով։ եթէ, երբ ցաւ կը զգանք, իսկոյն կը դադրեցնենք կերակուրը, այսու կը դադրեցնենք արեան մարմնոյն մէջ յառաջելը, եւ բնութիւնը չատ կերպով զմեզ կը մխիթարէ։ Այսպէս կ'ընենն վերաբերեալ թուչունք, անասունք եւ սողունք, եւ այս կերպով չատ անգամ առողջութիւն կը դտնեն։

Միով բանիւ, հիւանդութենէն առաջն առնելու համար լաւ է հետեւեալ երեք բաներուն մտ դնել.

1. Դադրեցնել ուտելը, երբ մարմնոյն մէջ անհաճոյ զգացում մը կ'իմացուի.
2. Մարմինը տաք բռնել.
3. Հանդարտ կենալ։

ԴԱՂԻՈՅ ՄԷՋ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՔ

Դաղիոյ մէջ 1,555 հիւանդանոցներ կան որոնց տարեկան ծախքը կը հասնի իրը 2,555,000 Օսմանեան լիրայի։ 1854ին այս հիւանդանոցաց մէջ ընդունուեցան 94,815 հիւանդք, եւ ասոնցմէ 25,952ին վրայ վիրաբուժական դործողութիւններ կատարուեցան։ Յիշեալ հիւանդներէն 11,791ը մեռաւ այն տարին։ Նոյն տարին այս հիւանդանոցաց եկամուտն էր իրը 647,000, եւ ծախքն՝ իրը 697,000 լիրա։ Բարիզի ժողովուրդը 1854ին այս հիւանդանոցաց համար տուաւ 11,500 լիրա։

Դիտողութեան արժանի է որ Բարիզի մէջ մեռնողներուն մէկ երրորդը հիւանդանոցաց մէջ կը մեռնի, ուր Լոնտոնի մէջ մեռելոց տասնեակէն մէկը միայն կը մեռնի հիւանդանոցի մէջ։ Այս բանին պատճառը սա է որ, այս երկու մայրաքաղաքաց ժողովուրդն ընտանեկան կենաց կողմանէ չատ տարբեր ձաշակ եւ վարմունք ունին։ Բարիզցիք ընկերութեամբ կամ բազմութեամբ տարիլ կը սիրեն, եւ զբօսանաց ու զուարճութեան հակամէտ են։ Լոնտոնցիք, ընդհակառակն, իրենց տուներն աւելի կը սիրեն։ Անգլիացի արհեստաւոր մը, որչափ եւ աղքատ ըլլայ, կը ջանայ յատուկ տուն ունենալ։ Կլիմայի տարբերութիւնն ալ անտարակոյս մեծ ազդեցութիւն ունի այս երկու ազգաց սովորութեանցը վրայ։ Բայց ատոր, այս երկու ժողովուրդը չատ տարբեր կերպով կը նկատէ հիւանդանոցները։ Բարիզցին, թէ հարուստ ըլլայ եւ թէ աղքատ, կը սիրէ հիւանդանոցը։ եթէ հարուստ է, առատապէս օգնութիւն կ'ընէ հիւանդանոցի. եթէ աղքատ է, հիւանդանոցը կը համարի իրրեւ իրեն վերջին ապաստանարանը ուր իր օրերը հիւանդութեամբ եւ ցաւով պիտի վերջանան։ Լոնտոնցին, ընդ հակառակն, կը նկատէ հիւանդանոցն իրրեւ թշուառներու եւ անօգնականներու տեղ, եւ ատակ կու տայ հիւանդանոցաց համար ի հարկէ կամ ի պարտականութենէ, բայց լիք երբէք չի սպասեր հոն երթալ։

ԴԵՇ ՇՈՒՆԶ

Ամէն մարդու պարտքն է փոքր տանիլ անոչ չունչ ունենալու. եւ ամէն առոյղ մարդ, եթէ փոքր ընէ, կրնայ տանիլ քաղցը չունչ։ Բերանն ու կոկորդը լոնամով լուացուելու է ամէն առտու։ Չմուտ բժիշկ մը կ'ըսէ թէ այս պարզ միջոցը, եթէ հաւատարմութեամբ գործածուի, աշխարհիս մէջ գարշահոտ կոկորդներուն կէսը կը մաքրէ։ Ալով, կլիսերինով, պաղլեզուով լոնան ջուրը չատ պէտք է կոկորդը լուալու։

Եթէ մարդու մը ատամնքը թթուելու միտում է ընդհանրապէս արագ եւ չափազանց ուտելու պատճառաւ, ածխոյ եւ մաղնեսիոյ խառնուրդ առնելու է։ եթէ մարդ այնպիսի տեղ կը գտնուի որ այս խառնուրդը դիւրաւ չի կրնար գտնել, կէս չայի գդալ ջրոյ մէջ լուծուած սոտա թող առնէ, կամ թող ծամէ փոքր կտոր մը հասարակ ածուխ որ չատ պէտք դարմանի է այս մասին։

Եթէ ատամունքն ու կոկորդը մաքուր են եւ ատամնքան առողջութիւն կը վայելէ, մարդ նոր հնձուած խոտոյ պէս անոյշ չունչ կ'ունենայ, եւ ատամունքը կ'ըլլայ մարդուն հանգիստ եւ զարդ։

ԱՐԵԳԱԿԱՆ ԼՈՅՍԸ

Հիւանդութեանց, ցաւոց եւ տարաժամ մահուան պատճառներէն մին է արեգական լոյսն զրկեալ մնալը։ Արեգական լոյսն հարկաւոր է ոչ միայն գաշտերու վրայ եւ անտառներու մէջ ապրող տնկոց, ծաղկանց եւ ծառոց առողջութեանը, այլ եւ երկրիս երեսին վրայ ապրող մարդոց եւ ամէն տեսակ անասնոց առողջութեանը։

ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔ ՈՃԸ

Սուրբ գիրք յատակութեամբ, ազդուութեամբ եւ վսեմութեամբ գերազանց է քան զՅունաց եւ Հռոմայեցւոց բոլոր հին դրուածները: Հոմերոսի վէպերն անդամ չեն կրնար հաւասարիլ Մովսէսի երգերուն, մանաւանդ վերջին երգին զոր ամէն իսրայելացի պարտէր ի բերան սորվիլ:

Յունարէն կամ Լատիներէն հին տաղ մը երբէք չկրցաւ բարձրութեան կողմանէ հաւասարիլ սաղմոսաց: Ա.ին սաղմոսը որ կը սկսի այսպէս, «Աստուած աստուածոց Տէր խօսեցաւ. կոչեաց զերկիր,» կը հիացնէ մարդուս միտքը:

Հոմերոս եւ այլ բանաստեղծք ամենեւին չհաւասարեցան Եսայեայ որ կը նկարագրէ զփառս Աստուծոյ, յաչս որոյ թագաւորութիւնք ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ հառք փոշւոյ, եւ տիեզերք իբրեւ տաղաւար մը որ այսօր կը կանգնուի եւ վաղիւ կը վերցուի: Ա.յս մարգարէն զուարթ նկարագրութեանց մէջ ունի մերթ հովուական մխիթարութիւնը մը բոլոր քաղցրութիւնը եւ փափկութիւնը, եւ մերթ այնչափ կը բարձրանայ որ ամէն բան իրմէ վար կը թողու:

Հին բանաստեղծից մէջ ոմ կայ որ կըրնայ համեմատուիլ կաթոգին Երեմիայի որ կ'ողբայ իւր ժողովրդեան աղէտները, կամ Նաւումայ՝ որ իբր թէ ի հեռուստ կը տեսնէ հոգւով մեծին Նինուէի ընկճումն անհամար բանակի մը զօրութեան ներքեւ: Ա.յս նկարագրութիւնը կարգացողին կը թուի տեսնել թշնամւոյն բանակը, եւ լսել զինուց եւ կառաց շաչիւնը: Ա.մենայն ինչ նկարուած է հոն այնպէս ազդու որ կը գրաւէ միտքն ու խորհուրդը: Երեմիայեն չատ հեռու կը մնայ Հոմերոս վսեմութեան կողմանէ:

Կարգա նաեւ զԴանիէլ որ Բաղտասարայ կը ծանուցանէ Աստուծոյ վրէժը որ պատրաստ էր անոր վրայ թափուելու, եւ հնոց վսեմագոյն գրուածոց մէջ վինաւէ բան մը որ կարենայ համեմատիլ անոր:

Սուրբ գրոց մէջ ոճոյ ամէն երեւելի յատկութիւն կայ. հոն պատմութիւն, նկարագիր, մեկնութիւն, սպառնալիք, խրատ, պատուէր, ամենայն ինչ այնպէս է ինչպէս պարտէր լինել Մովսէսի բանիւ, այնչափ տարբերութիւն կայ հեթանոս քերթողաց եւ Հրէից մարգարէներուն մէջտեղ, որչափ կայ ի մէջ ճշմարիտ աստուածային ազդեցութեան եւ կեղծին: Աստուածարեալ մարգարէք ազդու կերպով կը յայտնեն աստուածային բաները. բանաստեղծք որչափ եւ գեղեցիկ եւ վսեմ ըլլան, միշտ կը ցուցնեն մարդկային ակարութիւն:

ՖԻՆԷԼՕՆ
(Թարգմանեաց ի Գաղիերէնէ Ռ. Ց. Փափազեան)

Խաղիւղ, օգոստ. 10, 1877

ՆԻԿՈՄԻԴԻԱՅԷՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Իբր չորս ամիս առաջ Նիկոմիդիոյ Լուսաւորչական տղայոց ձեռամբ Բողոքականաց ժողովարանին մէջ կատարուած նոզկալի դէպքի մը յիշատակութիւնն եղած էր Ա.ետաբերի մէջ: Ա.յս դէպքին համար այլ եւ այլ տեղերէ բարեկամք ուղղակի լինձ, եւ անգամ մ' ալ Ա.ետաբերի մէջոցաւ ցաւակցութիւն յայտնեցին, ուստի իրաւամբ կը կարծենք թէ այն բարեկամներն եւ ուրիշ շատեր կը սպասեն գիտնալ թէ լինչ ելք ունեցաւ այն դէպքը: Մենք միշտ կը խորշինք մեր ազգակից եղբարց հետ վէճ եւ դատ բանալէ մանր անկարգութեանց համար որ երկար տեւելէ հետէ ընդդիմ Բողոքականաց տեղի կ'ունենային ժողովարանին բակին մէջ եւ անկէ դուրս, սակայն այն պղծագործութիւնն, որ նոզկանք պատճառեց քաղաքիս հասարակութեանը, չէր կրնար անտարբերութեամբ մնացուիլ եւ կրօնական նախանձայուզութիւն չզրգռել, մանաւանդ որ այս նախատինքն ոչ առաջին անգամ էր որ կ'ըլլար ընդդիմ Բողոքականաց: Ուստի սակաւ ուշացանք եղելութիւնը հաղորդել տեղական կառավարութեան եւ հաւուցում պահանջել: Մէկ կողմանէ կառավարութեան ներկայ բաղմազբաղ վիճակն եւ դատն արգելելու համար ազգայնոց ունանց միջամտութիւնը, եւ միւս կողմանէ ազգայնոց հետ այսպիսի անպատիւ դատ մը վարելու մասին մեր անյօժարութիւնը, եւ դժուարութեան պատուաւոր կերպով վախճան մը տրուելու մասին Սրբազան պատրիարք Հօր խոստումները գործը մինչեւ ցարդ երկարաձգած էին, եւ մենք կրօնական պաշտամունք կը կատարէինք տան մը մէջ: Մօտերս մի քանի վսեմաշուք անձանց միջնորդութեամբը Սրբազան պատրիարք Հայրն արդարասիրաբար բարեհաճեցաւ Նիկոմիդիա ղրկել իր վեհանորդ Մկրեան Տ. Յովհաննէս Հայրը, որ իրեն ընծառուր խոհեմութեամբը յաջողեցաւ զոհացուցիչ կերպով լուծում տալ դժուարութեան, եւ արեւակից եղբարց միջեն վէճը բառնալ:

Որովհետեւ մենք միշտ փափաքող էինք հաշտութեան, խոստակահանջ չեղանք հաստատման մասին, եւ գոհ եղանք թողուլ դատը հետեւեալ պայմաններով, այսինքն, յանցանքը խոստովանուի եւ ներումն խնդրուի, տղայք յարմար պատիժ կրեն, եկեղեցւոյ մէջ ծանուցում ըլլայ ի գիտութիւն ծնողաց եւ տղայոց, ժողովարանի ամպիոնն եւ ամպիոնի վերաբերեալ ուրիշ բաներն հեռին քակուին եւ նորէն չհնուին, կոտրուած ապակեաց եւ այլ կահուց գինը հաստուցուի, ժողովարանը լուացուի եւ մաքրուի եւ ապագային համար երաշխաւորութիւն տրուի: Ա.յս պայմաններն երկուստեք ընդունուեցան եւ սիրով բաժնուեցանք իրարմէ:

Կը յուսանք որ անցեալ տխուր դէպքը բոլորովին պիտի մոռցուի, եւ այսուհետեւ երկու համարիւն ժողովուրդներ իրարու հետ պիտի ապրին սիրով եւ բարեկամութեամբ ինչպէս որ կը վայելէ Քրիստոնեայ եւ բարեկիրթ ազգաց:

Մ. Մ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Նիկոմիդիա, սեպտ. 26, 1877

ԵՐԱՆԻ՞ ԹԷ Ա.ՅՆՊԷՍ ԱՊՐԱՒ ԸԼԼԱՅԻ, ԻՆՉՊԷՍ ՀԻՄԱ. ԿԸ ՓՍՓԱՒԻՄ

Հարուստ մը, առանց վերջը խորհելու, զեղխութեամբ ապրելով, երբ իր բոլոր ստացուածքը սպառած կը տեսնէ, ոչ ապաքէն ողբալով իր անմտութիւնը պիտի ըսէ. եթէ քիչ մը ինայութիւն ըրած ըլլայի, այս թշուառութեան չէի հասներ. ասիկա որ չգիտցայ օգուտ քաղել հարըստութենէս: Ձյիշեցի Սողոմոնի խօսքը թէ «թէեւ մարդ մը շատ տարի ապրի, ու ամենուն մէջ ուրախանայ, խաւարի օրերն ալ յիշելու է, վասն զի անոնք շատ պիտի ըլլան» (ժող. ԺԱ. 8):

Անհոգ երկրագործ մը ժամանակին չցանելով ըստ բաւականին, երբ քիչ արդիւնք կ'առնէ հնձոց առենը, ոչ ապաքէն կ'ողբայ ըսելով. Երանի թէ ժամանակին ցանէի առատ, հիմա առատ կը հնձէի: Ա.ւաղ որ չբռնեցի Սողոմոնի խրատը. «Առտուանց քու սերմդ ցանէ, եւ իրիկունը քու ձեռդ պարապ մի թողուր» (ժող. ԺԱ. 6):

Մարդ մը որ իր ընկերին անիրաւութիւն կ'ընէ, անոր վնասներ հասցնելով պատճառ կ'ըլլայ անոր թշուառութեանը, ոչ ապաքէն իր մահուան առենը, եթէ ճշմարիտ Քրիստոնէական զգացում ունի, պիտի ցաւ յիշելով ինչ որ ըրաւ, եւ պիտի ըսէ, վայ ինձ, անիրաւութեանս վոխարէնը հիմա պիտի հատուցուի ինծի դատաւորաց Դատաւորէն:

Ընտանիքի մը անդամները, հայր, մայր, որդիք, փեսայ, հարս, կեսուր, եւ այլք, իրարու հետ աղէկ չվարուելով, երբ իրենց մէջէն մին մահուամբ կը կորսնցնեն, ոչ ապաքէն, բայ այն անձին կորուստն որուն վրայ պիտի ցաւին, մանաւանդ ցաւ պիտի ըլլայ անոնց յիշել իրենց անարժան վարմունքը դէպ ի հանգուցեալը:

Նոյն բանը կրնանք ըսել եկեղեցւոյ անդամից համար որ չեն կատարեր իրենց Քրիստոնէական եւ եղբայրական պարտքը զոր ունին իրարու:

Իր հօտին ըստ արժանւոյն հոգ չտանող հովիւ մը ոչ ապաքէն պիտի տագնապի իր խղճէն, երբ իր ժողովուրդէն հիւանդ մը կը մեռնի հովուին անհոգութեամբն առանց հոգեւոր հրահանգութեան եւ միխիթարութեան որոնց կարօտ էր: Ա.յսպիսի հովիւ մը անատակայս պիտի յիշէ Պետրոս առաքելոյն սա խօսքը. «Երկնեցուն կ'աղաչեմ . . . Աստուծոյ հօտը որ ձեր մէջն է՝ տրամածեցէք վերակացու ըլլալով չէ թէ ակամայ՝ հապա կամաւ . . ., եւ Հովուապետին երեւեցած ատենը վառած անթառամ պսակը պիտի ընդունիք» (Ա. Պետր. Ե. 1—4):

Որ եւ իցէ մարդ մը որ իր հոգւոյն փըրկութեանը վրայ անհոգ կ'ապրի, երբ ինքզինք կը գտնէ ահաւոր Դատաւորին առջեւ իր գործոց հաշիւը տալու, ոչ ապաքէն յիշելով պատեհութիւնը զոր ուներ աշխարհի վրայ եւ զոր անմտաբար կորնցուց, պիտի ողբայ ըսելով. Երանի թէ այնպէս ապրած ըլլայի ինչպէս հիմա կը փափաքիմ, բայց զուր ապաշաւ, անօգնական զեղջ:

Ուրեմն, սիրելի բարեկամներս, այնպէս գործենք, այնպէս վարուինք, այնպէս ապրինք, ինչպէս օր մը, ատ կամ ի հանդերձեալսն, պիտի փափաքինք գործած, վարուած եւ ապրած ըլլալ:

ՍԱՐԳԻՍ Վ.ԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ճէրրահ, օգոստ. 8, 1877

Ո՞Վ Է Ա.ՄԵՆԷՆ ԴԻՒՐԱ.ՀԱ.ՒՄՆԸ

Ա.նհաւատութիւնը կամ անկրօնութիւնը որ հիմա բազմաց մէջ ճարակեալ է՝ ամէն դիւրահաւանութենէ աւելի կոյր, խաւարային ու յիմարական է: Եթէ անհաւատին հարցունես, ինչը քան զամէն մարդկի լուսաւորեալ եւ անոտի բաներու հաւատալէ ազատ կը կարծէ. բայց ես անոր կ'ըսեմ,

«Մի պարծիր, անհաւատ, թէ ազէտք են որ չատ
Կը խաբուին չարաչար ու կ'ըլլան անապատ:
Բան գիտէ չինք ազէտ, կոյր, յիմար յաչխարհի,
Եւ գայդ դու չգիտես, այդ իսկ է ցաւալի:
Զի բուն այն իրաց մէջ յոր դու չես հաւատացած՝
Ա.յլանգակ աստուածանց հաւատացող ես եղած:»

Ի՞նչ է Քրիստոնէութիւնը իբրեւ աստուածային կրօնք չընդունիլը: Ընդունիլ է թէ անոր հիմնադիրը լոկ մարդկային հանճարով այնչափ յաջողութիւն ունեցաւ, որ առանց զինու եւ զօրաց, առանց կառքի եւ առանց լայն ճամբայ ցուցնելու, ընդհակառակն ամէն հետեւողաց առջին խաչ դնելով, բոլոր աշխարհի չափածը չատերուն ընդունիլ տուեր է, եւ դարուց ի դարս աւելնայն հակառակութեանց յաղթելով, աշխարհիս ամենէն երեւելի եւ քաղաքակրթեալ ազգաց ընդունիլ տուած է իր կրօնքը: Կրնաս հաւատալ ասոր. բայց անհաւատը կը հաւատայ, եւ չընդունիր թէ Քրիստոսի կրօնքը աստուածային է:

Ի՞նչ է Քրիստոսի Մեսիա չընդունիլը: Ընդունիլ է թէ Նազարէթցի մարդ մը այնչափ չնչին ճարտարութիւն ունեցաւ, որ իրմէն առաջ եղած չատ մը եղելութեանց եւ մարգարէութեանց համապատասխանող կեանք մը անցուց մանկութենէ ցմահ, ու իր աստուածութիւնն այնչափ անձնուրացութեամբ քարոզեց եւ արձանագրեց վկայներ ունեցաւ: Ա.ս ինչ ըսել է: Ըսել է թէ մարդ մը կարող եղաւ եղանակներն այնպէս կարգադրել, որ իր ըրած օգտոյ գուշակութիւններն տեղւոյն, քանակին, ժամանակին ևս ամենանուրբ ճշդութեամբ կատարուին: Կրնաս հաւատալ ասոր. բայց անկրօնը կը հաւատայ, եւ չընդունիր Յիսուսի Աստուծոյ օծեալն ըլլալը:

Ի՞նչ է յայտնութեան կամ ներշնչութեան չհաւատալը: Հաւատալ է թէ տեղով եւ ժամանակով հեռի այլեւայլ խաթերայք միեւնոյն հոգի, միեւնոյն հաւատք, խորհուրդ եւ նպատակ ունեցեր են, միեւնոյն խմաստ յայտներ են ու միեւնոյն վաստը պաշտպաներ են, ու գրեր են անանկ գիրքեր որ ամէն չարութենէ եւ աստուածութենէ դէմ ամենամեծ ընդդիմութիւն եւ զզուանք կը յայտնեն: Ա.ս ինչ ըսել է: Ըսել է թէ յիսնարանոցի խենդերը խմաստակից քարոզներ տուեր են: Ահա անկրօնի հաւատք:

Ի՞նչ է հրաշքներուն չհաւատալ: Հաւատալ է թէ կամ բոլոր մարդիկ միաբաներ են չեղած բաներն իրրեւ եղած պատմել, կամ սուտ հրաշագործն այնչափ կարողացեր է որ անթիւ մարդոց ղեկայարաններն ուզածին պէս դարձուց որ խաբուին ու տեսնեն հիւանդաց բժշկութիւնը, կաղաց քալելը, կուրաց աչքերն բացուիլը, ծովուն եւ վտիտրակաց մէկ սաստով հանդարտիլը, հազարաւորաց քանի մը հացով կշտանալը, եւ եւ: Մարդաբեւ դիւրագոյն եւս է հաւատալ թէ մարդ մը կարող եղեր է գետ մը խմելով ցամքեցնել, քան թէ պնդել թէ այնչափ հրաշքներն վարպետութիւնով ցուցուած բաներ են:

Ի՞նչ է Յիսուսի աստուածային առաքելութեանը կամ երկնային վարդապետութեանը չհաւատալ: Հաւատալ չէ թէ սատանայական խորամանկութեամբ լեցուն երիտասարդ մը իր ամենէն աւելի դիւրաբեղանչող հասակին մէջ կարող եղած է ճչմարտութեան, արդարութեան, սրբութեան եւ կատարեալ մարդկութեան առաքինի վարուց անաչառ ուսուցիչ եւ միանգամայն ընտիր ու չնաչխարհիկ օրինակ հանդիսանալ: Մի թէ փուչը խաղող կը բերէ, կամ տատասկը՝ թուզ. միթէ օձ մը կրնայ մեղր չինել: Սակայն անհաւատը կ'ըսէ. «Կրնայ,» որպէս զի չհաւատայ թէ մեղր չինողը օձը չէ այլ մեղուն է, եւ խաղող բերողը փուչը չէ՝ այլ որթը: Ցիչեցէք դպրաց եւ փարիսեցւոց հաւատքը: Տեսէք, Քրիստոսի աստուածային զօրութեան չհաւատալու համար ինչ բանի կը հաւատան: Կը հաւատան թէ սատանան զինք խայտառակելու եւ իր աթոռը կործանելու համար միաբաներ է իրեն հակառակող մէկու մը հետ, որ երբ նա հրամայէ, ինքն ալ խկոյն դուրս հանէ դեւերը մարդոցմէ: Ասիկա հաւատալու բան է. բայց փարիսեցին կը հաւատայ այսպիսի աստուածութեան մը. ինչու համար. վասն զի չուզեր հաւատալ Յիսուսի իրրեւ Աստուծոյ Որդւոյ: Ա.յսպէս են անկրօնից բոլոր անհաւատութիւնները: Ճշմարտութիւններէն ամէն մէկուն դէմ որոնց չեն հաւատար՝ մէկմէկ այլանդակ եւ ահաւելի սուտեր կը հանեն, եւ տակաւին կը կարծեն թէ ամենէն լուսաւորեալ մարդիկ են աշխարհի վրայ, ուր անոնց խորհուրդներն ու գործքերը ամենապարզ կերպով կը ցուցնեն թէ չկան երկրիս վրայ այնչափ մեծ սուտութիւններու եւ խելքի ու բնութեան դէմ անհնարութենց այնպէս դիւրաբեր հաւատացողներ, ինչպէս լուսատեաց անկրօնք: Ջանազան կախարդութենց եւ կերպ կերպ հեթանոսական աւանդութենց հաւատացող բազմութիւնք այնչափ չարաչար խաբուած չեն, որչափ եղկելի խումբն անհաւատից:

ԱՌԱՔԵԼ Ե. ԱՐԱ.ԱՄԵԱՆ

Աստրազար

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սեպտ. 27 ըստ Յուն. և հոկտ. 9 ըստ Լատ., 1877

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սիւլէյման փաշա Դանուբի բանակին ընդհանուր հրամանատար կարգուեցաւ փոխանակ Մէհմէտ Ալի փաշայի, եւ Րուսչուքի փաշա Պալկանները բանակին ընդհանուր հրամանատար կարգուեցաւ փոխանակ Սիւլէյման փաշայի։ Սօֆուում գաղէի Օսմանեան զօրաց նախորդ հրամանատար Ֆաուզիլ փաշա երկրորդ զօրաբանակին հրամանատար կարգուեցաւ փոխանակ Ահմէտ Էյուպ փաշայի։ Այս զօրաբանակը Դանուբի բանակին աջ թեւին վրայ Պիւլեայի առջեւ է։ Կ'ըսուի թէ այս փոփոխութեանց պատճառ եղած է պալտոնէ ճգուած հրամանատարաց մէջեղ ծագած անհամաձայնութիւն մը որ Պիւլեայի դէմ յարձակողական գործողութեանց յաջողեալն արդելք եղած է։ — Վեհ. Սուլթանը յաղթող (ղազի) տիտղոսը շնորհեց Օսման եւ Ահմէտ Մուխթար փաշաներուն անոնց կատարած զինուորական վարուագոյր գործողութեանց համար։ Այս տիտղոսին հետ յիշեալ փաշաներուն շնորհուեցան նաեւ մէկական տուր, երկերկու ընտիր ձի եւ ականակալ Օսմանիկէ նշան։

— Րէյչեայի շուրջն Օսմանեան բանակին պաշտպանողական գծին վրայ 25 տարբեր ամրութիւններ կան որ իրարու հետ կապուած են մեծ ճարտարութեամբ փորուած ճամբաներով։ Սեպտ. 11 ին Րուսք եւ Րումանիացիք գրաւեցին յիշեալ ամրութիւններէն մին որ կրիվիցա կը կոչուի։ Առաջին տեսութեամբ կը կարծուի թէ այս ամրոցը կ'իյնայ բոլոր բլուրին, բայց չուտով կը հասկցուի որ այնպէս չէ, վասն զի մեծ ամրութիւնն անդին իր տասը կանգուն աւելի բարձր բլրակ մը կայ։ Այս բլրակին վրայ է Օսմանեան երկրորդ ամրութիւնն որ կ'իյնայ կրիվիցայի։ Կրիվիցայի ամրութեան մէջ գտնուող որ եւ իցէ մէկը որ դէպ ի բոլոր ամրութեան եզերն դուրս կը հանի անմիջապէս սպանեալ կ'իյնայ Օսմանեան զօրաց գնդակներէն։ Րուսաց բանակին հետ գտնուող Անգղիացի զինուորական պաշտօնակալ Ուէյսլէ գնդապետը քանի մը ժամ կրիվիցայի մէջ կեցաւ յիշեալ ամրութիւնը Րուսաց ձեռքն իյնալէն ետքը։ Յիշեալ պաշտօնակալը կ'ըսէ թէ սեպտ. 12 ին կրիվիցայի մէջ 300 Րուսիացի եւ Րումանիացի վիրաւորներ կային անխնամ եւ առանց ջուրի թողուած։ Անկարելի էր վիրաւորներն անկէ ուրիշ տեղ փոխադրել, վասն զի Օսմանցիք կրակ կ'արձակէին, ուստի վիրաւորները հոն թողուեցան եւ սոսկալի չարչարանք քաշելով մեռան։ Նաեւ յիշեալ ամրութեան մէջ գտնուած Րումանական պահապան զօրքը շարունակ մարդ կը կորսնցնէին Օսմանեան զօրաց կրակէն։ Պատերազմի արհաւիրքը հասկնալու համար կը բաւէր միայն այս ամրոցը տեսնել։

— Րէյչեայի առջեւ գտնուած Րուսաց բանակը պաշարման գործողութիւնները յառաջ տանելու կը զբաղի։ Ըսել է թէ Րուսք հիմա փոխանակ Օսմանեան ամրութեանց վրայ յարձակելու յատուկ ճամբաներ կը փորեն որպէս զի առանց Օսմանեան մարտկոցներուն կրակին ենթակայ ըլլալու կարենան ամրութեանց հասնիլ։ Եթէ Օսման փաշա Րուսաց ճամբայ փորելը չխափանէ, կրնայ ըլլալ որ իւրաքանչիւր ամրութեան պատերուն տակ ական դրուի, եւ ամրութիւնն օդը հանուի։ Այնուհետեւ ամրութիւնները գրաւելու համար Րուսիացիք տասեր առ տասեր պիտի պատերազմին Օսմանեան զօրաց հետ։ Սակայն հաւանական է նաեւ որ Օսման փաշա ալ նոր ամրութիւններ չհնել տայ թշնամւոյն դէմ ելլելու համար։ Ուստի եթէ Օսմանեան բանակին պաշարը չհատնի, Րէյչեայի պաշարումը ծանր ծանր յառաջ պիտի երթայ։

— Սեպտ. 21ին Պիւլեայի հարաւային արեւելեան կողմը Չէրդովլեայի մօտ տեղի ունեցած պատերազմը տասերկու եւ տրիւնուչտ պատերազմ մը եղաւ։ Տասն երկու վաշտ Րուսական զօրք եւ 24 Թնդանօթ կային Պանիլագ Լամպեսին անդին բլուրներուն վրայ։ Ահմէտ Էյուպ փաշայի բանակին զօրաբաժին մը եւ եգիպտական զօրաբաժին մը, ընդ ամէնը իբր 20,000 զօրք, յարձակեցան յիշեալ բլուրներուն վրայ, բայց չյաջողեցան։ Կ'ըսուի թէ այս պատերազմին մէջ Օսմանեան զօրաց կորուստը 1,000 մարդ էր։ — Րուսիացիք կրիվիցայի ամրութեան իշխող Օսմանեան ամրութեան իրր յիսուն քայլ մօտեցած են յատուկ ճամբաներ փորելով, բայց այս ճամբաներն յառաջ տանելու ամենէն մեծ դժուարութիւնը մնացեալ յիսուն քայլին մէջ է։ — Սեպտ. 26ին Րումանական զօրքը զօրաւոր կերպով քննութեան ենթարկեալ տեղն ալ պաշտպանուած է դարձեալ խզքեր գետէն անդին անցան։ — Անգլիական թերթերը կ'ըսեն թէ Րէյչեայի վրայ կատած զօրքն եւ պաշարն արգելելու մասին Րուսաց անյաջողութիւնը Րուս հրամանատարաց անկարողութեան ապացոյց է։ Լոնտոն Թայմզ լրագիրը կ'ըսէ. կ'երեւի թէ Րուս հրամանատարաց մէջ չկայ մէկն որ ուզէլի հմտութիւն ունենայ քան որչափ պէտք է երրորդ կարգի զօրապետի մը խաղաղութեան ատեն։ — Գարատաղիք Բիվայի (Կարանգոյ) ամրոցն առած են, եւ կը յառաջանան Կաշտդոյի վրայ յարձակելու։

— Սեպտ. 30ին վեց վաշտ Րուս հետեւակ զօրք մարակոց մը թնդանօթով եւ քանի մը հարիւր հեծելազօրաք Զարչտոի ճամբով Սրտահանէն եկան, եւ կարսէն չորս ժամ դէպ ի հիւսիսային արեւելք կարս գետին վրայ Ազէչ գալէի մէջ դիրք մը բռնեցին։ Մուխթար փաշային հեծելազօրքը յիշեալ դիրքին վրայ յարձակեցան եւ մէկ կամ երկու ժամ հալածեցին Րուսիացիները։ Հետեւեալ օրն ուրբ վաշտ Րուս հետեւակ զօրք ուրբ թընդանօթով եւ երկու խումբ հեծելազօրք Արփա չայէն անցան դէպ ի Նախիջեւան որ կարսէն դէպ ի հիւսիսային արեւելք տասը ժամ հեռու է, եւ հինգ ժամ պատերազմեցան խումբ մը Օսմանեան զօրաց հետ որ այն կողմն ամրացած էին։ Նոյն միջոցին ուրիշ Րուսական զօրագունդ մը յարձակողական ցոյց մը ըրաւ դէպ ի Թըզըլ Թէփէ ուր իբր հինգ կամ վեց ժամ պատերազմ եղաւ։ Րուսիացիք որ դէտն անցած էին դէպ ի Նախիջեւան ետ քաշուեցան։ Կ'երեւի թէ Րուսիացիք այս գործողութիւններն ըրին Օսմանեան զօրքն իրենց գլխաւոր գծերէն հեռացնելու համար։ Հետեւեալ առաւօտ, հոկ. 2ին, Մխթարէ մեծ դուքսն բոլոր իր բանակովը քալեց Օսմանեան զօրաց գծերուն վրայ։ Արփաճուչտ պատերազմ մը տեղի ունեցաւ, յորում Րուսք առին կարսէն երկու ժամ հեռու Օսմանեան բանակին ձախ թեւին վրայ Պէօյիւք Եահնի կոչուած բլուրն, նաեւ Ալաճա լեռն որ բոլոր բանակին խարիսխն է եւ Օսմանեան աջ թեւին եսին կ'իյնայ։ Բայց եւ այնպէս եւրք Րուսք Ալաճա լեռնէն քշուեցան, նաեւ Մուխթար փաշային բանակին կարսի հետ հաղորդակցութիւնը կտրելու համար անոնց բոլոր ջանքն ի դերեւ ելան, վասն զի թէեւ քանիցս յարձակումներ ըրին Պիւէյիւք Եահնիլէր կոչուած բլուրն ալ առնելու, չկրցան առնուլ զայն։ Երկու բանակները տասներեք ժամ պատերազմելէն եւրք հոկ. 3ին բոլոր օրը դէմ առ դէմ մնացին, միայն կէսօրէն եւրք Մուխթար փաշա դէպ ի Գարապալի Րուսական բանակը զօրագունդ մը ղրկեց։ Հետեւեալ առաւօտ, հոկ. 4ին, Մուխթար փաշա զօրք ղրկեց Պէօյիւք Եահնիլէր կոչուած բլուրը Րուսիացիներէն առնելու համար, բայց Օսմանեան զօրքը հոն երթալով տեսան որ Րուսք արդէն մեկնած էին, միայն քանի մը պահապան զօրք կային որ մէկէն ետ քաշուեցան։ Օսմանեան զօրքն այնուհետեւ յառաջ քալեցին դէպ Ազէչ գալ եւ պատերազմի բռնուեցան այն տեղի Րուս զօրաց հետ, եւ Օսմանեան հեծելազօրքը գացին Րուսաց ետ դառնալու ճամբան կտրելու։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ազգային ժողովը նոյեմբերի սկիզբը վերսին պիտի գումարուի եւ պիտի չարունակէ մինչեւ մարտ 1։ Երեսփոխանաց ընտրութեանց օրինքն, որ ազգային ժողովէն ընդունուեցաւ, այս տարի պիտի չգործադրուի, եւ երեսփոխանք անցեալ տարուան պէս առժամանակեայ օրինաց համաձայն պիտի ընտրուին։ Երեսփոխանաց ընտրութեան օրինաց այս տարի անգործադրելի մնալուն պատճառ ցուցուած է երկրին քաղաքական շիտի վիճակը։ Այսպէս այս տարի ալ ժողովուրդն ուզղակի պիտի չկրնայ ընտրել իր երեսփոխանները։

— Հոկ. 4ին կ. պոլիս ժամն հինգի առեններն իրր երկրաշարժէ դղրդեցաւ, եւ ահագին դոռոմուներ ժողովուրդը յուզեցին։ Այն մարդ փողոցը կամ պատուհանները վազեց տեսնելու թէ ինչ պատահած է։ Հարուածին արեւմտեան կողմէն տեսնուած իրր 300 կանդուն լայնութեամբ եւ իրր 1,000 կանդուն բարձրութեամբ ծուխէն ամէն մարդ հասկցաւ թէ վառօդարանի մէկ մասը պայթած է։

Զէյթին պուրնուի վառօդի գործարանին չորս աղօրիքն, նաեւ այն չէնքերն ուր վառօդը կը ճնշուի եւ կը մաղուի, կործանեցան իրենց մէջ եղած բաներովը։ Կը կարծուի թէ պայթումը նախ տեղի ունեցաւ աղօրիներէն մէկուն մէջ, եւ կրակը հարաւային զօրաւոր հողմով մը չուտով տարուեցաւ միւս չէնքերը։ Այս դէպքին մէջ քառասուն եւ մէկ մարդ սպաննուեցան եւ եօթը մարդ վիրաւորուեցան։

Պաշտօնապէս ծանուցուած է թէ 10,000 ոսկիէ աւելի վնաս եղած չէ, եւ կործանեալ տեղերը չուտով պիտի շինուին։ Թընդանօթի եւ այլ հրազինուց մթերքը, որ պայթեալ տեղերուն մօտ էին, չվնասուեցան։

— Զինուորաց ձմեռնային պգեստ շինելու, վիրաւորեալները դարմանելու եւ զաղթականները խնամելու համար մեծադումար ոսկի պէտք կը տեսնուի, ուստի ամէն կողմէն Մահմետականք եւ Բրիստոնեայք կը փութան իրենց օգնութեամբը լեցնել այն մեծ պէտքը։ Օսմանեան դրամատեղին 3,000 ոսկի ուսանց չահու փոխ տուած է կայսերական զօրաց ձմեռնային զգեստ գնելու համար։ Հնդկաստանի մէջ Հայաբերազատի Նիզամը 5,000 Անգղիական ոսկի ղրկած է ի նպաստ վիրաւորելոց, նաեւ Թունուզի բնակիչներն այս անգամ 3,000 Գաղիական ոսկի ղրկած են պատերազմական ծախուց օգնութեան համար։ Քանի մը բարեսէր Մահմետականներ 10 ական սրամիոց 50,000 ծրար ծխախոտ ղրկած են Շիպքայի զօրաց, եւ օտար ազգաց մէջ կազմուած ընկերութիւններ մարդ եւ սակ կը ղրկեն վիրաւորելոց եւ զաղթականաց օգնելու համար։ Անգղիոյ դեսպանատունն Անգղիոյ մէջ «Գիւթութեան գանձանակ» կոչուած հանգանակութեան արդիւնքէն քանի մը հազար ոսկւոյ արժողութեամբ հանդերձ, կերակուր եւ զրամ բաշխած է զաղթականաց, եւ այս բոլոր գործը կը շարունակուի Բուտուպէշի, Ադրիանուպոլսոյ եւ Փիլիպպոպոլսոյ մէջ։ Փիլիպպոպոլսոյ մէջ Ամերիկայի տիկին մը տեսչութիւն կ'ընէ հիւանդ, վիրաւոր եւ անտուն Պուլկար կանանց համար բացուած հիւանդանոցի մը։ Կառավարութիւնը տուն, թժիշկ եւ օրական հաց յատկացուցած է յիշեալ հիւանդանոցին։ Կիրակի օր Ա.յա-Սոֆիայի մզկիթին մէջ դժուարութեան վրայ քարոզ մը արուեցաւ եւ Մահմետականաց գաղթականաց համար հանգանակութիւն եղաւ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գերմանիա բնաւ չուզեր որ Րուսիա ստիպուի խոստովանիլ թէ Թուրքիային պարտուած է։ Բայց յաղթականութենէն որով Գերմանիոյ կայսրը միացած է Զարին հետ, Գերմանիա կը զգայ թէ ժամանակ պիտի գայ որ ինքը դարձեալ պատերազմի պիտի բռնուի Գաղիոյ հետ, եւ անատեն կարօտ պիտի ըլլայ Րուսիոյ օգնութեան, որպէս զի Աւստրիա պատերազմի չմտնէ Գաղիոյ հետ դաշնակցելով։ Սակայն եթէ Րուսիա ներկայ պատերազմէն քաշուի, կամ պատերազմը չարունակելով երկրորդ անգամ մեծ պարտութիւն մը կրէ, իր սահմանապլխէն դուրս օտար տէրութեանց գործերուն միջամտելու կարողութիւն պիտի չունենայ։ Այս պատճառաւ թէեւ Գերմանիա պէնք առնել չուզեր, բայց պատրաստ է մանաւանդ չատ բան վտանգի դնել քան թողուլ որ Րուսիա կորագլուխ դառնայ այս պատերազմէն։ Եթէ Րուսիոյ պարտութեան վախճանը միայն Րուսիոյ նուաստանալն ըլլար, Աւստրիա կրնար խաղաղ եւ երջանիկ մնալ։ Բայց Աւստրիա, ինչպէս անդամ մը կորչապոփ իշխանն ըսած է, ազգ չէ, կառավարութիւն է։ Մեծ պատերազմներէ ետ կենալու է որ իր տարբեր ազգերը ժամանակ ունենան իրարմէ ետ մնալու։ Աւստրիա կը տեսնէ որ թէ Րուսիոյ եւ թէ Թուրքիոյ կատարեալ յաղթութեանը մէջ իրեն վտանգ կայ, վասն զի այժմէն բաւական դժուարութիւն կը կրէ զսպել իր Սլաւներն եւ Հունգարացիներն որ պատերազմի մէջ չմտնեն։ Ուստի Աւստրիա կը փափաքի որ պատերազմող տէրութիւններէն ոչ մին կատարեալ յաղթութիւն ստանալէն առաջ խաղաղութիւն ըլլայ, եւ մինչեւ անգամ կ'ըսուի թէ կ. պոլսոյ Աւստրիական դեսպան Զիչէ կոմսը վեհ. Սուլթանին յայտնած է թէ Աւստրիա պատրաստ է միջնորդ ըլլալու։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մուխթար փաշա հոկ. 5 թուականաւ կը ծանուցանէ թէ Րուսիացիք թողած են իրենց բանակատեղիները զոր զոր տեղ բռնած էին Պալտիրմանէն մինչեւ Գըզըլվանք, եւ կարսէն իրր չորս ժամ հեռու Գապագթէփէ ըսուած տեղը վերջապահ զօրք թողլով Գարապալ քաշուած են։ Մօտերս կարսի կողմը տեղի ունեցած պատերազմը այս տարի Ասիոյ մէջ տեղի ունեցած պատերազմներուն ամենէն սաստիկն էր։ Րուսիացիք կը խոստովանին թէ 3,275 մեռեալ եւ վիրաւոր ունեցան, մինչդեռ Մուխթար փաշա թըշնամւոյն կորուստն եռապատիկ աւելի, եւ Օսմանեան զօրաց կորուստն 2,000 կը կարծէ։ — Եւրոպական թերթերը կ'ըսեն թէ Րուսիոյ բանակին մէջ կը կարծուի որ հոկ. 8ին կամ 9ին նոր յարձակում մը պիտի ըլլայ Բէյչեայի վրայ։ — Շէվքէթ փաշայի զօրքն Օրխանիկէն յառաջ քալած են դէպ ի Բէյչեա ուր պիտի հասնին այսօր կամ վաղն եթէ թշնամիներէն չարգելուին։ — Աւտրիական պատճառներով Րուսիոյ կայսրը Կոռնի Սթրունիչն Սիսդով գացած է։ — Մօտերս տեղացած սաստիկ անձրեւները դժուարացուցած են Րուս զօրաց պաշար հասցնելէն, եւ արգելած են զօրաց մեծ չարժումները։ — Մ. Կամպէթթա մօտերս իր քաղաքական սկզբունքը յայտնեց Գաղիոյ ընտրողաց, եւ կրկնեց այն խօսքերը, որոնց դէմ կառավարութիւնն յառաջ առարկութիւն ըրած էր, եւ այս պատճառաւ կառավարութիւնը դարձեալ պատի հրատարակեց Մ. Կամպէթթան։

ԵԼԵՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
Սեպտ. 26 և հոկտ. 8, 1877

Գոնսոլիտէ	10. 29	Բամ. երեսպ. բաժինք	32

ԳՐԱՄԱՔ, Օսմ. լիրան 100 էն

Մէջիտիյէ	105	Բաւսիոյ բոլ	88
Թղթադրամ	185 ¼	Նարսլէոն	86 ½
Պրինձ սուակ	16¼	Աւստր. լիրա	109 ½

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմն
Խմբագիր Ճ. Փ. Կրէն

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմագճըլար, Յակոբեան խան, Թիւ 12.